

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

यांचा

पोवाडा : २५ :

दलितानांचा केला उद्धार । भला आधार । खरा झुंजार । कीर्ति ही गेली दिगंती खास । दलितसेवेचा लागला ध्यास । पांडुरंग गातो त्याच्या कवनास ॥ ध्रु० ॥

● ●
चौक १ ला

१८९१ सालास । १४ एप्रिलास दापोली गांवास । पराक्रमी भीम आला जन्मास । अजरामर झाला वंश सर्वास । धन्य धन्य झाला वंश तो खास ॥ जी ॥ भीमाचे वडील रामजी होते सुभेदार ॥ भीमाची आई भीमाबाई धार्मिक थोर ॥ भीम होता सहा वर्षांचा । तेव्हां आई गेली परलोका सोडुनी पोर ! ॥ मीरा आल्या भीमाचा करी मोठा सांभाळ ॥ भीमाला भिवा ती म्हणे लाडकें पोर ॥ मंजुळा तुळशी या बहिणी असा संसार ॥ बळराम आनंदराव भाऊ भीमाचे थोर ॥ लष्करी शाळेचे रामजी हेडमास्तर ॥ पेन्शनर झाल्यावर आले सातारा शहराला ॥ भीम लागला तिथं शिकायला । आंबेडकर मास्तरांनी त्याला आंबेडकर आडनांव दिलं भीमवाळाला ॥ १ ॥

● ●
चौक २ रा

एकदां काय प्रकार झाला । भीमाला जायचं होतं गोरेगांवाला । आनंदराव होतै सोवतीला । भाऊ भाऊ बसले गाडीत एका दिवसाला ॥

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

१९५

मसूर स्टेशन आल्यावर उतरले तीघेजण गोरेगांवला जाण्याला ॥ एक बैलगाडी उभी होती बाहेरच्या हो बाजूला ॥ गाडीत पटापट मुलं चढली त्या वेळा ॥ बैलगाडी चालली गोरेगांवला । संध्याकाळचा सुमार झाला । गाडीवान् होता वारकरी । “ विष्णुमय जग वैष्णवांचा धर्म ” बोलला ॥ तोंडालं अमंगाचा सारखा सपाटा चालला ॥ त्यानं विचारलं त्या दोघाला । “ अरे कुणाकडं जायचं तुम्हांला ? ” ॥ “ रामजीकडं ” आवाज उमटला । “ अरं त्यो म्हार रामजी तर न्हवं ना ? ” ॥ “ हं तोच ! आमचे ते वडील, त्यांच्याकडे जायचं आम्हांला ” । गाडीवान् भडकून गेला । त्याला वाटलं भ्रष्टाकार झाला । अन् तो गर्जून बोलला । “ काठ्यांनो ! विटाळ झाला मला । अन् माझ्या गाडीला अन् बैलाला । चला, उतरा गाडी खाली करा । नाहीतर चाबकानं फोडतो या वेळा । जर असंच नेलं तुम्हांला । तर गांवकरी वाळीत टाकतील मला । कारट्यांनो धर्म बुडविला ” । तंवा भीम बोद्धं लागला । “ गाडीवान् दादा, रात्रीचं राहावं कुठं बोला ? । पाहिजे तर दुप्पट भाडें घ्या पण गांवांत नेऊन सोडा आम्हांला ॥ दोन रुपये भाडं जास्त देऊं । पण एवढे उपकार करा ” । रुपयांच्या नादानं गाडीवान् गार झाला । अन् लागला बोलायला । “ पोरांनो ! इकत्या रात्री कुठं सोडून जाऊं रे तुम्हांला । माझ्या लेकरावाणी तुम्हीं रे मला । देवाच्या घरीं समदं सारखंच । चला घेऊनशान जातों तुम्हांला । नेतों तुम्हां सर्वांला । गोरेगांवला गेलीं तीं मुलं त्याच रात्रीला ॥ २ ॥

● ●
चौक ३ रा

इंग्रजी शिक्षण घेण्यासाठी आला भीम हा मुंबईला । एल्फिन्स्टन हायस्कूलच्यामध्ये भीम गेला हा शिकण्याला । परळ भागांत बिऱ्हाड केले एका खोली ती राहण्याला । जेवणखाणं निजणं बसणं सामानसुमान

त्या जागेला ॥ भांडीकुंडी लांकडे गोवण्या एकाच खोलीत हे सारे ॥ दळायचं जातं होतं उशाला, पायाजवळ होतं बकरें ॥ घरची अडचण अशी जाहली हायस्कुलांतही सुख नाही । जातिविषाचें वीष पसरलें होतें दाहक तें पाहीं ॥ चाल ॥ वर्गात होता एक फळा । खाण्याचे डबे त्यामार्गे होते त्या वेळा । गुरुजी बोलले भीमाला । “आंबेडकर, फळ्यावर लिही जा आतां या वेळा ” ॥ गुरुजींनीं खडू दिला त्याला । अन् हा भीम तिकडं चालला । तंवा विद्यार्थ्यांनीं गिळ्या केला । अन् पटपटा डबे उचलले त्यांनीं त्या वेळा ॥ कां तर विटाळ होईल अन्नाला । तो घाव बर्मी लागला । संस्कृत शिकायचा विचार भीमानं केला । पण ते शिकवेना कोणीही त्याला । १९०७ सालाला । मॅट्रिकची परीक्षा झाली पास जाहल्या ॥ आनंदीआनंद झाला । तंवा भीमाचं कौतुक करण्याला । एक सभा झाली त्या वेळा । भीमाचा गौरव केला । तंवा केळुस्कर मास्तरांनीं त्याला । बुद्धाचं चरित्र दिलं भेट त्या वेळा ॥ तेव्हांपासून बुद्धाचा छंद लागला हृदयाला ॥ ३ ॥

चौक ४ या

एल्फिन्स्टन् कॉलेजांत गेले भीमराव मग शिकण्याला । सयाजीराव महाराज धुरंधर करती मदत त्या वेळेला ॥ १९१२ सालाला । बी. ए. ची परीक्षा दिली आनंद झाला । मग पुढचा अभ्यास करण्याला । १९१३ सालाला । भीमराव गेले अमेरिकेला । कोलंबिया विद्यापीठांत अभ्यास केला ॥ तिथं भेदाभेद दिसेना डोळ्याला । नवं जग दिसलं डोळ्याला । खूप खूप अभ्यास केला । अन् १९१९ सालाला । M. A. ची पदवी लाभली भीमरावाला । १९२४ सालाला बॅरिस्टरची पदवी भूषवी भीमरावाला ॥ Ph. D. पदवी ही आली भेट देण्याला ॥ भारतांत आले

भीमराव आनंद झाला ॥ दलितांचा कैवारी झाला । दलिताची उन्नती हाच छंद हृदयाला ॥ ४ ॥

चौक ५ वा

कुलाबा जिह्वा कोंकणांत । आहे महाड तालुका त्यांत ॥ १९२७ ला । मार्च १९, २० तारखेला । अस्पृश्य परिषद भरली महाड गांवाला ॥ बाबासाहेब अध्यक्षपदाला । हजारों अनुयायी होता तेथें जमलेला ॥ चवदार तळें गांवाला । पण त्या तळ्यावर जाण्याची बंदी होती दलितांला ॥ त्या तळ्यालं पाणी होतं खुलं मुसलमानाला ॥ पाणी होतं खुलं ख्रिश्चनांला । पण पाणी नव्हतं खुलं दलिताला । तेव्हां सत्याग्रह करण्याचा ठराव सभेमधिं झाला । अन् हज्जारों वीर चालले तळ्याच्या बाजूला ॥ तारीख २० मार्चच्या दिवसाला । पाण्याचा सत्याग्रह झाला । आंबेडकर होते आघाडीला । हज्जारों वीर पाठीला । आंबेडकरांनीं इशारा दिला । अन् त्या वीरांनीं पाण्याला हात लावला । अन् पाणी पिऊन फिरले माघारे वीर त्या वेळा ॥ वीरेश्वर मंडपांत होता जमाव वसलेला ॥ इतक्यांत प्रकार काय झाला । गांवांतल्या हिंदूंनीं हज्जां जोराचा केला । अन् काठ्यांचा मारा थडाथडा त्यांच्यावर झाला ॥ पुन्हां डिसेंबरांत सत्याग्रह झाला । १९००० अनुयायी होता तेथें जमलेला ॥ दुकानदारांनीं बहिष्कार घातला । कुठं जागा मिळेना सभेला । तेव्हां एक मुसलमान पुढं झाला । अन् त्यानं दिली जागा सभेला । खाण्यापिण्याचा सारा माल बाहेरून आणला । तेव्हां भीमराव सिंह गरजला । तळें काबीज करूं तेव्हांच मार्गे फिरूं । नाहीतर मरून जाऊं । केशवराव जेधे मदतीला । दिकनरराव जवळकर आले मदत करण्याला ॥ असा मोठा मेळावा तळ्याकडं चालला ॥ पण सरकारनं १४४ कलमांचा होता पुकारा केला । कलेक्टर आले त्या स्थळा । अन्

बोलले साऱ्या लोकांला । “ आतां जरा सबूरीनं चला । चवदार तळें हें खाजगी, असा दावा कोर्टांत आहे चालला । त्याचा निकाल होई तो थांबा-हेंच हिताचं होईल तुम्हांला ” । तंवा सत्याग्रह मागं घेतला । पण भडकलेल्या तरुणांनीं भडक प्रकार काय केला । मनुस्मृति ग्रंथ जाळला । या ना त्या रूपानं राग बाहेर आला ॥ कोर्टांनं निकाल पुढं दिला । चवदार तळं खुलं झालं साऱ्या जनतेला ॥ ९ ॥

चौक ६ वा

२ मार्च १९३० ला । अस्पृश्यसभा एक भरली नाशीक शहराला । १९००० लोक जमा झाला । बाबासाहेब अध्यक्षपदाला । बाळासाहेब खेर आले होते भाग घेण्याला । काळाराम मंदिरांत शिरणें-हा सत्याग्रह सुरू झाला । हजारों सत्याग्रही चालले त्याच वाजूला ॥ देवळाच्या जवळ झुंजार येऊन पोचला ॥ देवळाच्या चालकांनीं बंद दरवाजा केला ॥ रामालाच टाकलं तुरुंगांत त्यांनीं त्या वेळा ॥ रामनवमीचा दिवस उगवला । रामाचा जन्म जाहला । रामाचा रथ ओढण्याचा वेळ जंवा झाला । तंवा स्पृश्यास्पृश्य सर्वांनीं रथ ओढावा असा सल्ला मॅजिस्ट्रेटानं दिला । रथयात्रा सुरू होणार । इतक्यांत प्रकार काय झाला । मारामारी झाली सुरू सारा गोंधळ झाला ॥ बाबांच्या डोक्यावर मारा दगडांचा झाला ॥ तेव्हां मंदिरच एक वर्ष बंद ठेवण्याचा चालकांनीं विचार केला । पुढं १९३९ सालाला । काळाराम मंदिर खुलं झालं साऱ्या जनतेला ॥ ६ ॥

चौक ७ वा

गोलमेज परिषद तीनदां भरविली लंडन शहरां साहेबानं । भारतीयांना हक्क देण्याला विचारविनिमय तो करून ॥ अस्पृश्यास्तव

स्वतंत्र मतदारसंघ मागणी बाबांची । मतदारसंघ एक असावा अशी याचना गांधींची ॥ चाल ॥ २० ऑगस्ट १९३२ ला । जातीय निवाडा दिला । अस्पृश्यांचा मतदारसंघ वेगळा केला ॥ बाबांना आनंद झाला । पण गांधीजींच्या काळजाचे झाले तुकडे त्या वेळा ॥ येरवड्याच्या तुरुंगांत होते गांधी त्या वेळा । त्यांनीं हा निवाडा रद्द करायला । तुरुंगांत उपास सुरू केला । २० सप्टेंबर १९३२ ला । राष्ट्राला पेंच हा आला । डॉ. आंबेडकर आले भेटायला २२ तारखेला । अन् एकच मतदारसंघ ठेवण्याचा करार केला । येरवडा करार म्हणती हो त्याला । ता. २४ सप्टेंबरच्या दिवसाला । ब्रिटिश सरकारनं सम्मति दिली त्याला । तंवा २६ सप्टेंबरला । गांधीजींनीं उपास सोडला । राष्ट्राचा जीव बचावला आनंद झाला ॥ चाल ॥ घटना भारती तयार करायला । समिति एक आली जन्माला । डिसेंबरच्या ९ व्या तारखेला १९४६ सालाला ॥ २९ ऑगस्ट १९४७ ला । घटना पोटसमितीचे अध्यक्ष झाले बाबा त्या वेळा ॥ रात्रंदिवस कष्ट फार करून । भारताची घटना केली तयार त्यांनीं त्या वेळा । (४ नोव्हेंबर १९४८ ला) । अन् २६ जानेवारी १९५० ला । ती घटना आली अमलांत आनंद झाला ॥ घटनेचे मनु बाबासाहेब लौकिक हा झाला ॥ ७ ॥

चौक ८ वा

हिंदुधर्माचा त्याग करायला बाबा झाले तयार । बुद्धाचें आकर्षण भारी, तोच धर्म झाला प्यार ॥ १९५६ सालाला । १४ आक्टोबरच्या दिवसाला । बाबांनीं बौद्ध होण्याचा दिवस ठरविला ॥ नागपूर शहर निवडलं याच कार्याला । बुद्धधर्म समानतेचा धर्म साऱ्या जगाला ॥ मानवता याच धर्मांत दिसे डोळ्याला ॥ दसऱ्याचा दिवस निवडला । २५०० वर्ष झालीं होती बुद्धाच्या निर्वाणकाळाला । म्हणून १९५६

हे वर्ष केलं पसंतीचं याच कार्याला ॥ अंबादरी रस्त्यावर मोठा मंडप घातला ॥ एक लाख हरिजन आले हांते त्या वेळा ॥ मंडपांत व्यासपीठ होतें एका वाजूला ॥ बुद्धाची मूर्ति होती ठेवली उंच भागाला ॥ दोन सिंह दोन्ही वाजूला ॥ फुलं आणि धूपदीप यांचा वास दरवळला ॥ सकाळीं झाला सोहळा ॥ ८० वर्ष ज्यांच्या वयाला ॥ असे ब्रह्मदेशाचे बुद्धभिक्षु **चंद्रमणी** हे देती बौद्धदीक्षेला ॥ नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्भा सम्बुद्धस ॥ अशी केली सुरवात मंत्राला ॥ अन् बाबासाहेब पत्नीसह घेती बौद्ध दीक्षेला ॥ बुद्धाच्या पायावर तीनदां केलं नमनाला ॥ मग त्या लाख लोकांनीं बुद्धधर्म घेतला ॥ बुद्धं शरणं गच्छामि ॥ धम्मं शरणं गच्छामि ॥ संघं शरणं गच्छामि ॥ अशा तीन शरणांचा तीनदा उच्चार केल्या ॥ अहिंसा, अस्तेय, अव्यभिचार ॥ सत्य आणि शुद्धाहार या पांच शीलांचा बोध सर्वांना केला ॥ ८ ॥

चौक ९ वा

बौद्धधर्माची दीक्षा घेऊन दोन महिने नाहीं झाले ॥ तोंच काळानें झडप टाकुनी बाबांना ओढुन नेले ! ॥ चिंता राक्षसी हाल भयंकर श्रम ते केले अनिवार ॥ शरीर त्यांचें पिचुनी गेलें रक्तदाबाचा बहु जोर ॥ जी ॥ गुरुवार ता. ६ डिसेंबर १९५६ सालाला ॥ भीमहिरा हा पिचुनी गेला दया नसे मुळि काळाला ॥ चाल ॥ बाबासाहेब होते दिल्लीला ॥ गुरुवारी सकाळीं सहा वाजायला ॥ चहा घेऊन त्यांचा गडी आला चहा देण्याला ॥ तो प्रकार दिसला काय त्याला ॥ जीवज्योत होती मावळली त्यांची त्या वेळा ॥ हां हां म्हणतां बातमी पसरली जागो-जागेला ॥ संसद (पार्लमेंट) बंद ठेवले मान देण्याला ॥ हाहाकार सगळीकडं झाला ॥ सारा भारत गर्हिवरून गेला ॥ नवबौद्ध तर आकुळ व्याकुळ झाला ॥ आईचं दुःख जसं तसं दुःख सर्वांला ॥ रात्री दहा वाजतां

त्यांचा देह डाकोटा विमानांत ठेवला ॥ अन् तें विमान चाललं मुंबईला ॥ रात्री दोनच्या ठोक्याला ॥ तें विमान पोंचलं मुंबईला ॥ देह आणला राजगृहाला ॥ डिसेंबर सातव्या तारखेला ॥ दुपारी तीनच्या सुमाराला ॥ अंत्ययात्रा चालली हळूहळू समुद्रकांठाला ॥ पांच लाख लोक होते जमलेले अंत्ययात्रेला ॥ दादरची चौपाटी भरली गच्च त्या वेळा ॥ हारांचा ढिगारा झाला ॥ पुष्पांचा वर्षाव चालला ॥ संध्याकाळीं सूर्य चालला मावळायला ॥ अन् चंदनाच्या चितेवर देह त्यांचा ठेवला ॥ बुद्धं सरणं गच्छामि-असा घोष दुमदुमुन गेला ॥ बाबांचा देह पांचांत मिळुनिया गेला ॥ जी ॥ आज देह नष्ट जर झाला ॥ तरि कीर्तीनं कानाकोपरा भरून राहिला ॥ धन्य धन्य बाबांचा जन्म धन्य जाहला ॥ **पांडुरंग** शाहीर आला कवन गाण्याला ॥ ९ ॥

रचना-२५-३-१९६०.

